

Георги Владимиров:

**Обеци с форма на въпросителен знак
от средновековна България (XIII-XIV в.)**

*за материалните следи от куманите и златната орда
в културата на второто българско царство.*

София, „Уникарт“ ЕООД, 2019. ISBN 978-954-2953-91-3

Věra Šlancarová

Druhé vydání drobné monografie bulharského vědce Georgii Vladimirova přináší zajímavý pohled na problematiku otazníkovitých náušnic. Studie se snaží poukázat na doposud opomíjené vlivy východních oblastí, které nepochybně v období 13. až 14. století zasahovaly nejen do politiky, ale také do kulturních sfér společnosti druhého bulharského království. V úvodní části autor uvádí přehled dosavadní literatury a teorií jejich původu a rozšíření ve středověku, přičemž podporuje myšlenku vzniku tohoto typu módy u kočovných kmenů v kultuře asijských národů tzv. Kimak-kipčakovského okruhu, která se šířila spolu s jejich migrací. Tato móda vzkvétala v kultuře Zlaté hordy a postupně si získávala nadnárodní a nadregionální charakter, který se projevil také v oblastech Balkánu a Bulharska, kde byly nomádské vlivy ve 13. století výrazné. Výskyt otazníkovitých náušnic ve východní, střední Evropě a na Balkáně podle autora tuto skutečnost potvrzují. Své tvrzení opírá o studii přes 70, z velké části dosud nepublikovaných, otazníkovitých náušnic z území Bulharska, které byly získány z archeologických nálezů nebo ze sbírkových fondů muzeí. Ty pečlivě porovnal s nálezy podobných předmětů v hrobkách nomádských národů ve východoevropských stepích, stejně jako v archeologických památkách v Maďarsku, Rumunsku, Moldavsku, Srb-

sku a Makedonii. V samotném Bulharsku jsou nálezy rozděleny nerovnoměrně s výskytem v určitých centrech, jimiž byla například Kaliaakra – hlavní město středověkého despotátu v Dobrudži (též Dobrotičova země – Terra Dobrodici). Paralely otazníkovitých náušnic nachází až ve vzdáleném kyrgyzském nalezišti Tien-Shan u dnešního hlavního města Biškeku. Podobné bronzové náušnice byly nalezeny mezi inventářem raně mongolských hrodek datovaných čínskými mincemi do období 960–1127. Podporuje tím svou teorii, že *se jedná o produkt starodávných mongolských tradic, přenesených v 13. století na západ, kde nacházejí prostředí pro distribuci a prosperitu mezi místními kočovnými kmeny* (str. 14). Výskyt šperků v Bulharsku pak omezuje termínem *post quem* v druhé polovině 13. století (str. 38). Také na dalších příkladech poukazuje na nomádský původ těchto předmětů, resp. na jejich recepci v domácím prostředí a vyvrací autochtonní vývoj nebo ovlivnění byzantským kulturním vlivem. Dle velkého množství nálezů z hrobů z období Zlaté Hordy lze soudit, že móda otazníkovitých náušnic v tomto prostředí vzkvétala a rozšiřovala se i do dalších oblastí.

V souboru převládají náušnice ze stříbra, často pozlacené a náušnice z bronzu. Náušnice, které byly vyrobeny ze zlata, jsou relativně malé a vyskytují se jen na nevelkém území. Bohužel

nepřesné nebo nejasné nálezové okolnosti nedovolují vytvoření jasnější analýzy sociální stratigrafie. Kusé údaje o místě objevení náušnic ukazují jejich prevalenci v dětských a ženských hrobech, ovšem bez přesných informací, na které straně hlavy byly nošeny. Což je velmi zajímavý údaj, neboť by mohl doložit translaci symbolického významu předmětu. V nomádských kmenech měly totiž náušnice ambivalentní roli – jako atribut mužského náčelníka, ale také jako znak různých etap života nomádky ženy (str. 12).

Pokud jde o technologii výroby, lze pojednávané náušnice rozdělit do dvou hlavních skupin. První zahrnuje malý počet náušnic s jednodušším, stylizovaným vzhledem. Tato technologie nevyžaduje žádnou speciálně vybavenou dílnu. Druhou, podstatně větší skupinu, představují složitěji komponované nádherné artefakty vyrobené odléváním do forem. Kadlub na odlévání tohoto typu náušnic je znám například v městě Bolgar (oblast Tatarstánu, Ruská federace, obr. 5, str. 17). Autor se domnívá, že vzhledem k absenci nálezů forem na odlévání otazníkovitých náušnic je jejich produkce v Bulharsku nepravděpodobná, a že se dostávaly do země pouze obchodem. Domnívám se však, že toto tvrzení

může být dáno stavem výzkumu, a možná můžeme v této oblasti čekat překvapení.

Za největší přínos publikace považuji nejen katalog dosud nepublikovaných nálezů z muzeí, ale také velké množství paralel a analogií, které se autorovi podařilo najít k jednotlivým předmětům. Dle autora se jedná o první souhrnnou studii o otazníkovitých náušnicích vycházející z archeologických materiálů z evropských zemí, a velmi mi přeji, aby nezůstalo u jedné. Neboť i po pečlivém zkoumání materiálu zůstává spousta doposud nezodpovězených otázek – má přítomnost náušnic v hrobech čistě estetický význam? Nebo jsou zde hlubší konotace apotropaicky-rituálního významu? Jednalo se opravdu pouze o importy?

V této souvislosti bych ještě zmínila absenci, pro čtenáře jistě důležité, mapy rozšíření. Očekávala bych širší diskuzi o neexistenci autochtonního vývoje šperku nebo byzantského vlivu, aby tuto skutečnost mohl posoudit i čtenář, který není specialistou na dané období nebo šperk. Nicméně kniha rozhodně stojí za přečtení a katalog nálezů potěší nejen svou vědeckou, ale i estetickou hodnotou.